

Портрет у творчості Лідії Іванівни Спаської

Творчість художників ХХ ст. – це не просто твори, а твори виплекані неповторною працею, у яких вони виражають свої ідеї. Твори стають дорогими для серця, бо несуть в собі неповторний скарб таланту – це стан душі, коли ми відкриваємо для себе творчий світ, світ душі митців. Творення, та й власне проживання самого життя полягає у тому, що творчість і є суть життя: живеється так, як твориться, а твориться так, як живеється. Жоден з митців не був би особливим, коли хоча б трішки вони зрадили власному я.

ХХ століття подарувало нам самодіяльних художників-реалістів. Саме їхня діяльність має важливе значення для вивчення краєзнавства. Вони зробили величезний внесок в розвиток культури українського народу та мистецтва. Одним із них була і художниця Рівненщини Л. І. Спаська. Майстриня жила і творила буквально в останні десятиліття, тому її твори мають велику цінність в широких колах українського і зарубіжного суспільства.

Творчість, як відомо, вимагає від особистості певного напруження духовних сил і незрівнянно більших переживань, коли це мистецька творчість жінки. Цінність кожної людини вимірюється тим, наскільки вона може жертвувати собою заради інших. Саме такі люди, які прожили своє життя не для себе, а для інших, постають перед нами на портретах Лідії Іванівни Спаської. Найбільшу увагу, у своїй творчості, художниця приділяє портретному живопису. Ще змалку любила подовгу роздивлятись людські обличчя, хоч і знала, що це непристойно, тому мріяла мати шапку-невидимку. За словами художника-реставратора Острозького краєзнавчого музею М. М. Бендюка, коли Лідія Іванівна перебувала у Києві, найбільше любила їздити в метро і спостерігати за людськими обличчями [5]. Саме тому, вона схоплювала риси обличчя кожного, бо там просто ніхто не звертав на це уваги. Портрети почала

писати ще в далекі тридцять роки під час навчання в Парижі. Їй довелося малювати багато цікавих осіб. Серед них – дочку і онуку великого російського композитора Сергія Рахманінова, спадкоємця російського престолу, великого князя Кирила Романова, відомого священника отця Іоанна, професора Олешкевича, окуліста Б. Г. Птицю, визначного астронома Олену Полонську [5]. У портретах Лідії Іванівни постають перед нами різні людські долі. Як істинний психолог, Лідія Іванівна глибоко розуміє душу кожної людини. Як істинна християнка, вона бачить у кожному «образ і подобіє Боже». Як справжній художник, вона вміє загінити негативні риси характеру і навпаки, висвітлити все, що є добре в душі кожної людини. Це мудрість і доброта – у портреті селянки Марфи Степанюк (Острозький державний історико-культурний заповідник (далі – ОДКЗ) КН 1441), молоде завзяття та енергійність – у портреті бригадира Надії Марискевич, інтелігентність і шляхетність – у портреті професора-архітектора Володимира Леонтовича (ОДКЗ КН 1343). Останній є особливо дорогим острожанам. Адже, завдяки архітектору В. Леонтовичу була врятована від загибелі цінна пам'ятка середньовічної архітектури – замок князів Острозьких XIV століття. У 1910-ті роки В. Леонтович склав проект реставрації замку, який знаходився на грані руйнування, а протягом декількох років керував усіма реставраційними роботами безкоштовно [2; с. 296-301].

У своїй творчості вона зверталася і до життя в побуті («Острозькі гончарі» (ОДКЗ КН 1433), «Золоті руки», «Хвора дитина»). Цікаві її портрети дітей і дорослих, виконані олією, гуашшю, аквареллю, пастеллю, які вона почала малювати під впливом відомої української художниці О. Д. Яновської. У цьому жанрі авторка найкраще виразила себе як художник-соцреаліст. Все своє життя О. Д. Яновська, поки могла, влітку їздила в Острог та Київ. Їй подобався рідний Острог і його краєвиди вона зобразила на десятках живописних полотен. Крім архітектурного пейзажу, художниця працювала майже у всі видах живопису: це і портрет, і натюрморт, і жанрові композиції. Будучи в Острозі Ольга Дмитрівна постійно контактувала з Л. І. Спаською паралельно навчаючи свою молодшу подругу таємницям написання портретів в олійній техніці та акварелі [1;].

Особливою емоційною виразністю відзначаються дитячі портрети. Власне, Лідію Спаську називають художницею яка найкраще пише «діти та квіти». Чимало облич вона писала з реальних людей, особливо місцевих дітей.

«Дівчинка з квітами» – у простій сільській одежі, у хусточці, з відкритим щирим поглядом, мила і проста, як ніжні перші квіти, які вона обережно тримає в долонях (ОДКЗ КН 31947). Дуже гарно передана

фактура скла вази – прозора, в якій можна помітити кінчики стебел. Художниця не рівно намалювала очі дівчинці і не змогла виправити, тому що портрет був виконаний гуашшю.

Дівчинка, тримаючи в руках ляльку, сидить пристойно і урочисто, дуже задоволена тим, що позує художниці. Портрет намальовано на папері аквареллю. Дуже чітко зображено риси обличчя. Можна помітити, таку щирю дитячу посмішку. Це «Портрет Лялечки Володіної» (ОДКЗ КН 24912). Тут вона ще зовсім дитина. Пізніше, Лідія Іванівна намалювала її уже десь в

років п'ятнадцять. Портрет був виконаний вугіллям. Ще десь через років 5-7, вона зобразила Лялю уже старшою. Тут використано 3 кольори: трішки червоного на вуста і блакитного в очах, а весь портрет був зображений в одному світло-коричневому (пастель, сангіна).

Здивовано хлопчик задивився на щось дуже цікаве. Настільки помітним є погляд дитини. Він навіть не здогадується, що його малюють, а Л. І. Спаська просто побачила цього хлопчика і передала на портреті кожен його рис зовнішності, дитячу задуманість. Це – «Сергійко Юлій» (ОДКЗ КН 31948).

Ледь усміхнена дівчинка з прозоро-чистими, блакитними очима вдвляється в далечінь. Дуже гарно підібрана фактура полотна, трішки темнішого кольору, ніж очі дівчинки. Легенько зав'язані бантики на її волоссі відображають ніжність і теплоту.

Іноді, Л. І. Спаська залишаючи чистим фон на якому зображений малюнок хотіла виділити більш чітко саму людину, яку малювала. Ось наприклад портрет «Сільська дівчинка» (ОДКЗ КН 1404). Видно, що дівчинка не позує, а просто сидить, навіть трішки нахилившись. Вона тримає невеличкий букет квітів у руках, який художниця вималювала до деталей, кожен травинку, стебельце. Можна помітити, що світить сонце і проміння падає на волосся та частину сорочки. Дуже чітко зображені тіні. Дивлячись на цей портрет, відчувається щирість та селянська доброта дитини.

«Портрет піонерки» (ОДКЗ КН 9935). Тут зображена дівчинка, яка гордиться тим, що вона піонерка з серйозним поглядом.

Портрет сільської дівчини (ОДКЗ КН 1410), намальований на папері, без фону. Вона у сорочці, на якій зображено орнаменти в українському стилі, на хустці вималювані квітки. Робота намальована аквареллю.

Селянська дівчина у світі (ОДКЗ КН 1411). На цьому портреті дуже гарно поєднані кольори. На голові завітчана малинова хустина. На білій світі вималювані різні орнаменти на комірці та рукавах. Червоний пояс виглядає з-під рук дівчини. Робота виконана гуашшю.

То безтурботна радість, то лукавство, то затаєний смуток, то напружена зосередженість на дитячих обличчях. Багатоще життя дитячих душ передається в них. Отже, малюючи будь-яку людину, художниця мала зв'язок з кожною. Відчуваючи її настрій, могла передати його на портреті.

У композиціях з історії Острога, Лідія Іванівна добавляла портрети реальних дітей, яких вона зображувала.

Л. І. Спаська – художник-реаліст, але частково зачіпала політичні теми. У радянський період, по приїзді в Острог, майстрині замовили намалювати 60 копій з портретів Леніна і Сталіна для шкіл міста та району. Зокрема, у портреті Сталіна відчувався професіоналізм митця. На одному з портретів Леніна було зображено з дівчинкою, яка тримає невеличку вазочку з квітами.

Лідія Іванівна на замовлення музею міста робить копії з картин відомих художників України – І. Їжакевича, В. Касіяна. Але таке копіювання, хоча і виконане на високому рівні, не давало розвитку майстерності художниці. Проте вона бралася за цю роботу, щоб заробити на хліб і утримувати дітей. Її копії портретів «Данила Галицького» (ОДКЗ НДФ 1715), «М. Островського» (ОДКЗ НДФ 503), «Г. Котовського» (ОДКЗ НДФ 504), «Д. З. Мануїльського» (ОДКЗ НДФ 2216) (Цей портрет був намальований з фотографії), були дещо монохромними, і зображувались буквально двома, трьома кольорами.

Неможливо не згадати про портрет «Софії Тарновської» (ОДКЗ НДФ 5397). Жінка зображена у багатому вбранні. Тут художниця використала дуже яскраві кольори, тому, за словами М. М. Бендюка, він сам затонував фон на якому був зображений портрет, зробив його світлішим, і тоді образ Софії можна розгледіти чіткіше. Художниця його намалювала незадовго до смерті. До речі, портрет Миколи Миколайовича Бендюка Л. І. Спаська теж намалювала. Він знаходиться у його приватній колекції [5].

«Думи Т. Г. Шевченка» (ОДКЗ КН 1432) також є однією з найкращих копій, які малювала художниця. Помітно, що поет замислився над чимось, має дуже серйозний вигляд. Кругом нього зображено картини на стінах,

перед ним лежить «Кобзар» та перо. Зрозуміло, що Тарас Григорович весь у роботі.

Портрети «Северина Наливайка» (ОДІКЗ КН 949), «К. Косинського» (ОДІКЗ КН 9949), «К. Є. Ворошилова» (ОДІКЗ КН 9948), «Федора Острозького» (ОДІКЗ НДФ 1659), «Петра Конашевича-Сагайдачного» (ОДІКЗ НДФ 1622), «Б. Хмельницького» (ОДІКЗ НДФ 1619) теж були копіями.

Дуже цікавим є портрет Д. І. Лисяного (ОДІКЗ КН 24908). Він зображений за роботою. Тут знову простежується чистий фон та чітко виділене його обличчя. Дуже гарні блакитні очі з легкою посмішкою на вустах та серйозним поглядом роблять цей портрет більш цікавим та загадковим. Також Л. І. Спаська намалювала портрет жінки Д. І. Лисяного з дитиною. Дівчинка на руках у маминих обіймах. Вони обое виглядають щасливими. А ще Лідія Іванівна намалювала портрет І. Д. Лисяної з чоловіком. Вони виглядають щасливим подружжям. Дуже цікавою технікою художниці є те, що вона зробивши світло-помаранчевий фон, який частково зливався з волоссям. Чітко виразила обличчя, кожні риси. Цей портрет був написаний аквареллю.

Портрет О. М. Петренко (ОДІКЗ КН 24911). Зображена уже старша жінка, і видно, що вона позує перед художницею. Незважаючи на свої роки та зморшки, які чітко можна розгледіти, вона задоволена життям.

Художницю вважали природженою портретисткою, адже так передати кожну рису обличчя людини могла тільки вона. За портретами можна було визначити навіть настрій того кого вона зображувала. Отже, Л. І. Спаська показала себе неперевершеною художницею в портретному живописі.

На сьогоднішній день для вшанування пам'яті Л. Спаської проводять її виставки в рідних їй містах, зокрема, в Рівному, Острозі, Нетішині. У серпні 1995 року на честь 85-річного ювілею художниці була відкрита її персональна виставка в Острозькій академії [8; с. 5]. У січні 1997 року Лідія Іванівна брала участь у конкурсі на кращий портрет першої фундаторки Острозької академії – княжни Гальшки (ОДІКЗ НДФ 5508), у якому здобула перше місце. Також Лідія Іванівна намалювала копію портрета Гальшки з картини Я. Матейка, яка біля 40 років прикрашала експозицію музею.

У квітні 1999 року в Художньому музеї Луцька експонувалася виставка «У пошуках добра, краси, гармонії», де було представлено 65 творів живопису, графіки, іконопису Лідії Спаської. Це лише незначна частка великого доробку художниці, з якою вона повернулася у місто свого дитинства і юності. 10 робіт з виставки авторка подарувала музею.

Що б не малювала художниця – ікону, портрет, історичне полотно чи

букет квітів – у кожному її творі відчувається чуйна поетична душа та високий професіоналізм митця. Її мистецтво, проникнуте добротою і любов'ю, підіймає над буденними мізерними проблемами життя, розкриває духовні цінності, у яких є вищий сенс існування. Воно будить душу людини, відкриваючи для неї безкраї обрії в прагненні до нескінченного.

84 картин та замальовок художниці зберігається в Острозькому історико-культурному заповіднику. Багато її картин знаходяться в церквах школах, будинках культури і приватних колекціях.

Отже, художниця за все своє нелегке життя змогла проявити свій талант у різних жанрах мистецтва, в тому числі і в портретному живописі, залишивши тільки хороші спогади про себе. Мистецькі здобутки Л. І. Спаської становлять значну художню цінність та слугують справі культурного виховання молодого покоління в незалежній українській державі.

Література

1. Бендок М. М. Маловідомі сторінки з життя художниці О. Д. Яновської / М. М. Бендок // Наукові записки. – Рівне, 2010. – С.
2. Бондарчук Я. В. // Острозькі просвітники XVI-XX ст. / Я. В. Бондарчук – Острог: Університет «Острозька академія», Українське історичне Товариство, 2000. – С. 296-301.
3. Бондарчук Я. В. Розбудити душу людини / Я. В. Бондарчук // Життя і слово. – Острог, 1995.
4. Державний історико-культурний заповідник м. Острога: [каталог]. (90-річчю Лідії Іванівни Спаської присвячується). – Острог, 2000.
5. Інтерв'ю Бендока Миколи Миколайовича // Архів автора. – 25 травня 2011.
6. Козловська Л. Лідія Спаська – митець від Бога / Л. Козловська // Замкова гора. – 2005. – №5. – С. 2-3.
7. Козловська Л. Оживає душа у картинах. Про виставку робіт талановитої острозької художниці Л. І. Спаської в Державному історико-культурному заповіднику м. Острога, як пам'ять про життєвий і творчий шлях / Л. Козловська // Замкова гора. – 2002. – 10 серп. № 1. – С. 3-4.
8. Руцький М. Мені є про що розповісти // Червоний прапор. – Рівне, – 1990. – 6 листопада. – С. 5.
9. Кисіленко В. Н. Виставка творів самодіяльного художника Лідії Іванівни Спаської: [каталог]. – Рівне, 1981. – С. 12.